

Signe Ābola

Latviešu valoda

4. klasei

ZVAIGZNE ABC

811.174 (075.2)
Ab 644

Aigara Truhina grāmatas un vāka dizains
Unas Leitānes ilustrācijas

Vāka dizainā izmantotas *Unas Leitānes* ilustrācijas.
Izmantotas *Signes Ābolas*, *Vijas Kilblokas*, *Aigara Truhina*, *Pixabay.com* fotogrāfijas

Lūdzam ņemt vērā, ka ārējie resursi ir aktīvi darba publicēšanas laikā, taču Apgāds Zvaigzne ABC nav šo resursu īpašnieks, tādēļ nenodrošina to atjaunošanu vai darbību. Ārējie resursi var tikt laboti, papildināti, aizstāti vai dzēsti pēc katras vietnes īpašnieka ieskatiem.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Signe Ābola, 2022
© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2022
ISBN 978-9934-31-053-9

Saturs

Esi sveicināts, ceturtās klases skolēn!	5
Kā strādāt ar grāmatu?	6
Tu jau proti	8
VALODAS CEĻASOMA	9
Valodas līdzekļi domu un emociju izteikšanai	10
Vārds un tā nozīme	16
VALODAS BAGĀTĪBU KRĀTUVE	27
Dzimtā valoda	28
Vārdu krājuma daudzveidība	33
SAZIŅAS KRUSTCELĒS	47
Valodas līdzekļi sarunvalodā	48
Valodas līdzekļi dažādu žanru tekstos	57
IZTĒLES PLAŠUMOS	75
Teksta pazīmes un uzbūve	76
Radošums tekstveidē	86
VĀRDU MEISTARDARBNĪCA	93
Burtu spēles	94
Vārdu spēles	104
TEIKUMU KALEIDOSKOPS	115
Vārds teikumā, teikuma locekļi	116
Teikuma uzbūve, pieturzīmes teikumā	124
Mācību gadā apgūtā izvērtējums	129
TABULAS UN SHĒMAS	131

Esī sveicināts, ceturtās klases skolēn!

Ceru, ka Tava vasara bija darbīga un aizraujoša, ka esi sasmēlies tik daudz prieka un iespaidu, lai pietiktu visam mācību gadam.

Latviešu valoda, kas mums dota, no vienas puses, ir dāvana, bet, no otras puses, – liela atbildība, jo no katra valodas lietotāja ir atkarīgs, cik mūsu valoda būs krāšņa, bagāta un kopta vēl pēc gadu desmitiem.

Šī grāmata aicina Tevi lappusi pa lappusei izzināt, pētīt, izprast likumsakarības valodā, meklēt radošus risinājumus, sadarboties ar citiem, kritiski izvērtēt informāciju, mācīties izteikt un aizstāvēt savu viedokli. Jo plašākas un daudzveidīgākas būs Tavas dzimtās valodas zināšanas un prasmes, jo pārliecinātāks par sevi būsi arī citu mācību priekšmetu apgūvē.

Mēs dzīvojam tehnoloģiju laikmetā, kurā viedierīces paver plašākus pasaules apvāršņus un atvieglo ikdienu, taču dažkārt šķiet, ka tās par daudz pārņēmušas cilvēku prātu. Aicinu Tevi tehnoloģiju radītās iespējas izmantot jaunu zināšanu un prasmju apguvei šajā mainīgajā pasaulē, bet vienmēr saglabāt un stiprināt saikni ar tuvajiem cilvēkiem.

Valodas pasaule ir plaša un daudzveidīga, tajā ir gan stingri likumi, gan radoša brīvība, gan senas zīmes, gan nākotnes fantāzijas. Ja būsi zinātkārs, aizrautīgs, radošs, pacietīgs un pat drosmīgs, uzzināsi daudz jauna, interesanta un noderīga savas valodas pilnveidei.

Grāmatas autore *Signe Ābola*

Kā strādāt ar grāmatu?

Latviešu valodas stundās kopā ar skolotāju izvērtē, ko tu vēlies apgūt un kā rīkoties, lai sasniegtu izvirzīto mērķi. Uzsākot katra temata apguvi, izpēti, ko tu pratīsi (citiem vārdiem, kāds ir sasniedzamais rezultāts), ja jēgpilni veiksi piedāvātos uzdevumus.

Pielikums

Kopā ar mācību grāmatu tu vari izmantot pielikumus un darba lapas word.doc formātā. Tās atradīsi, atverot saiti maconis.lv/p/23. **Pielikumos** tu izvērtēsi savas un klasesbiedru prasmes, secināsi, kāds ir bijis tavš mācīšanās ceļš, kur un kāpēc esi kļūdījies, ko nākamreiz darītu citādi, kādi būtu veiksmīgākie risinājumi.

Mācību procesā tev noderēs dažādas **mācīšanās stratēģijas** (darbības principi kāda ļoti nozīmīga mērķa sasniegšanai), kā veiksmīgāk apgūt kādu prasmi un sasniegt rezultātu. Pirms katra temata apguves ieteicams izpētīt grāmatas **33. pielikumā** piedāvātās mācīšanās stratēģijas (piemēram., kā pamatot viedokli, kā strādāt ar vārdnīcām, kā meklēt informāciju tīmeklī u. c.). Izmanto tās, veicot uzdevumus ne tikai latviešu valodā, bet arī citos mācību priekšmetos. Apgūtās mācīšanās stratēģijas vari pielāgot dažādām dzīves un mācību situācijām. Iespējams – kādu no stratēģijām tu vēlēsies papildināt, ņemot vērā savu mācīšanās pieredzi.

Darba lapa

Darba lapās ir iekļauti papildu teksti un uzdevumi, kuru veikšanai nepieciešamas vairāksolū darbības.

Mācību grāmatas 133.–143. lpp. atradīsi **tabulas** un **shēmas**, kuras tev palīdzēs strukturēt iegūto informāciju, kā arī atsaukt atmiņā kādu svarīgu, bet piemirstu latviešu valodas jautājumu.

Tekstos, kurus lasi gan mācību procesā, gan ikdienā, mēdz būt vārdi, kuru nozīmi tu nesaproti. Tādēļ ieteicams izmantot vārdnīcas, piemēram, elektronisko vārdnīcu Tēzauris (www.tezaurs.lv).

Mācību grāmatā ir piedāvātas tīmekļa saites, kurās iespējams atrast dažādus materiālus. Ja kāda no tām beigusi darbību vai mainīta, esi radošs un meklē citu risinājumu!

Temats

Sasniedzamais rezultāts

Apakštemats 1.

Saruna 2.

Uzdevuma teksts 3.

Vārdnīca 4.

Ilustratīvais materiāls 5.

Uzdevuma nosacījums 6.

Sadarbojies! 7.

Norāde (darba lapa, pielikums) 8.

Iegaumē! 9.

Atsauc atmiņā! 10.

Ievēro! 11.

Vārdnīcas šķirklis 12.

Padoms 13.

Paraugšs 14.

Shēma vai tabula 15.

Pašvērtējums

VALODAS CEĻASOMA

Tu pētīsi, kā ar valodas līdzekļiem izteikt domas, emocijas (pilnstošā saistās situācijā), atklāsi, cik svarīgi izprast vārdu nozīmi, lai uzvertu tekstu un skaidri izteiktu domas.

Tu pratīsi

- iesaietīties saziņā, izsakot savas domas, pieredzi un emocijas un uzklauset citus viedokļus;
- detalizēti lasīt tekstu un noteikt tajā galveno domu, raksturot paustās emocijas un izmantotos valodas līdzekļus;
- atrast informāciju un atbildēt uz jautājumiem par tekstu;
- pēc konteksta noteikt vārda nozīmi un precizēt to vārdnīcā;
- izmantot dažādas vārdnīcas, izprotot to uzbūves principus;
- noteikt, kā vārda sastāvs ietekmē vārda nozīmi;
- rakstīt vienkāršus paplašinātus teikumus, atklājot vārdu un vārdu savienojumu nozīmi;
- mērķtiecīgi sadarboties grupā, lai veiktu radošus uzdevumus un prezentētu tos klasē;
- vērtēt pēc noteiktiem kritērijiem klasesbiedru un savus darbus un uzlabot tos.

Latviešu valoda 4. klasei 9

VALODAS LĪDZEKĻI DOMU UN EMOCIJU IZTEIKŠANAI

Lai precīzāk izteikt domu, valodā izmanto dažādus paņēmienus (eg. saīdinājumi, personifikācijas, vārdus pamazinājām formā: sinonīmu, nīmūs, vārdu secku teikumā u. tml.). Tos sauc par **valodas līdzekļiem**, kuriem tu pievērsīsi uzmanību gan latviešu valodas, gan literatūras stundās.

Piemērs. Domas ir kā putni. Šajā teikumā ir saīdinājums, lai teļaini pateiktu, ka domas ir brīvas kā putna lidojums.

VĀRDNĪCA

domāt – izziņas darbība (jautājot, atlot, izprotot) 4.

noskaidrot – noskaidrot 4.

atbūt – atbūt 4.

1. Paskaidro, kā mainās Niķa emocijas!

Abi brāļi šodien strādāja uz ielas pie Rū telefona krāsošanas. (...) Darbošanās ar krāsojotāju otu netrāva domāt.

“Kādā valodā es domāju?” Niķis domāja. “Vai domāju Rū valodā vai kādā citā valodā? Vārbut es domāju nevienam nesaprotamā valodā? Un kas šīs domas man pārtauko, lai citi tās varētu saprast? Un cik domu man vēl ir rezerve? Vai nepienāks brīdis, kad tās izbeigsies, tāpat kā kabatas ikturīti izbeidzas strāva? Ko tad es darīšu? Būs jādzīvo pa tumšu vien. Vārbut kāda doma jāpātaupa nebaltai dienai? Jāmēģina ekonomēt un atgriezties kādā brīdī no domāšanas... Tāču katram galdujam jābrīdina par to brīdi. Lai nemoļūstas, kad pārtrauks domāt.”

(Ēriks Kūlis. “Niķa un Riķa atņipi”)

1.1. Atsauc atmiņā, kā tu jūties situācijās, kad tev ir jādomā izvēlies divas situācijas, kurās izlūtas ir atšķirīgas (pēc domāšana prasa piepūli, domāt ir patīkami u. tml.)! 6.

1.2. Pārdomā, vai ir iespējama tāda situācija, kad tu nedomā!

1.3. Dales savās pārdomās ar klasesbiedriem!

1.4. Salīdzini savu viedokli ar divu citu klasesbiedru domām!

1.5. Pārrunājiet atbildes uz aptaujas jautājumiem!

144 Latviešu valoda 4. klasei

Valodas ceļasoma

6.2. Lasī teikumus un nosaki, kura vārdnīcā minētā vārda “domāt” nozīme (18. lpp.) tajos lietota!

- Darbošanās ar krāsojotāju otu netrāucēja Niķi domāt.
- Kriņķā torte bija domāta brāļa dzimšanas dienas svinībām.
- Domā, tas ir tik viegli?!
- Niķēni domāja palīdzēt māmiņai.

6.3. Uzraksti teikumus, ieskaitot tajos norādītos vārdu savienojumus atbilstoši to nozīmei! Ja vēlies, turpini darbu 4. darba lapā!

nav ko domāt ne domāt nedomā domāt par savu ādu

kas to būtu domāju ko domā

6.4. Padomā, kuri teikumā lietotie darbības vārdi ir sinonīmi! Izpēti šķirklī Sinonīmu vārdnīcā!

Rūķītis domāja un gudroja, prātoja un laužēja galvu, kā pārņemt brāli dzimšanas dienā.

domāt – gudrot, spriest, prātot, sar. – laužt (grozīt) galvu, spriedelēt, rēķināt (nākamavaspar varēsīm sākt – tā mēs rēķinām); barb. – punkti, tievī, funkcionēt, sūkot. Sk. arī a p d o m ā t

4. darba lapa 8.

IEGAUMĒ!

Svētku, atceres un atzīmējamo dienu nosaukumā pirmo vārdu raksta ar lielo sākumburtu.

ATSAUC ATMIŅĀ!

Sinonīmi ir vārdi ar vienādu vai līdzīgu nozīmi.

IEVĒRO!

Ipašības vārdus biežāk atvasina ar izskaņam.

sanurvalodas vārds barbatoms skait

13. Dariet tā!

Ar burtu v apzīmējiet vienlīdzīgu teikuma locekļus.

Ar cipariņu pie burta norādiet vienlīdzīgo teikuma locekļu skaitu.

Piemērs. v, v, v, v, v (lrdšpi, lksmi un gaidīt)

14.

15.

Teikuma locekļi

Teikuma gramatiskais centrs

Teikuma priekšmets

Izteicējs

Teikuma palīglocekļi

Latviešu valoda 4. klasei 145

Valodas ceļasoma

NOVĒRTĒ PRASMĒS!

11. Novērtē, kā tu esi apguvis tematu “Valodas ceļasoma”! Izmanto 9. pielikumu!

9. pielikums

Nr. p. k.	Tematā apgūtā prasme	Mani secinājumi, kā es apguvu prasmi (kas tev palīdzēja/mācīja)	Ko es darīju, lai pilnveidotu šo prasmi?
1.	Es protu iesaietīties sarunā, izteikt savas domas, pieredzi, emocijas un uzklauset citus.		
2.	Es protu raksturot paustās emocijas un izmantot valodas līdzekļus.		
3.	Es protu raksturot paustās emocijas un izmantot valodas līdzekļus.		
4.	Es protu pie konteksta noteikt vārda nozīmi un precizēt to vārdnīcā.		
5.	Es protu izmantot dažādas vārdnīcas, sameklēt vārdu skaidrojumus.		
6.	Es protu noteikt, kā vārda sastāvs maina vārda nozīmi.		
7.	Es protu rakstīt atklāt vārdu un vārdu savienojumu nozīmi runā un rakstos.		
8.	Es protu veikt radošus uzdevumus individuāli grupā un prezentēt tos klasē.		
9.	Es protu vērtēt pēc noteiktiem kritērijiem klasesbiedru un savus darbus un pilnveidot tos.		

1. Es protu iesaietīties sarunā, izteikt savas domas, pieredzi, emocijas un uzklauset citus.

2. Es protu raksturot paustās emocijas un izmantot valodas līdzekļus.

3. Es protu raksturot paustās emocijas un izmantot valodas līdzekļus.

4. Es protu pie konteksta noteikt vārda nozīmi un precizēt to vārdnīcā.

5. Es protu izmantot dažādas vārdnīcas, sameklēt vārdu skaidrojumus.

6. Es protu noteikt, kā vārda sastāvs maina vārda nozīmi.

7. Es protu rakstīt atklāt vārdu un vārdu savienojumu nozīmi runā un rakstos.

8. Es protu veikt radošus uzdevumus individuāli grupā un prezentēt tos klasē.

9. Es protu vērtēt pēc noteiktiem kritērijiem klasesbiedru un savus darbus un pilnveidot tos.

146 Latviešu valoda 4. klasei

Tu jau proti

- skaidri un ar izpratni lasīt tekstu;
- noteikt saziņas dalībniekus, darbības vietu un laiku;
- izteikt savu attieksmi pret dzirdēto vai lasīto;
- saskatīt teksta pazīmes un noteikt tematu;
- iesaistīties saziņas situācijā atbilstoši tematam;
- izrunāt valodas skaņas un skaņu savienojumus;
- nošķirt patskaņus, divskaņus un līdzskaņus;
- ievērot skaņu un burtu atbilstmi vārdu izrunā un rakstībā;
- lietot lielos sākumburtus īpašvārdu rakstībā;
- aprakstoši skaidrot vārdu nozīmi;
- noteikt vārda sastāvu un darināt jaunus vārdus;
- sameklēt tekstā lietvārdus, īpašības vārdus, darbības vārdus un skaitļa vārdus;
- noteikt teikuma virslocekļus;
- veidot teikumus, sakārtojot vārdus loģiskā secībā;
- lietot stāstījuma, jautājuma un izsaukuma teikumus savā runā un rakstos;
- lietot atbilstošas teikuma beigu pieturzīmes;
- rakstīt ielūgumu, apsveikumu;
- rakstīt aprakstu, vēstījumu.

Padomā un uzraksti,

- ko tu vēl proti latviešu valodā;
- kuras no prasmēm tev noteikti vajadzētu pilnveidot, lai sekmīgi apgūtu latviešu valodu;
- kuras valodas prasmes tev noder arī citu mācību priekšmetu apgūvē!

VALODAS CEĻASOMA

Tu pētīsi, kā valodā var paust domas un emocijas, izpratīsi vārda nozīmi skaidras un saprotamas domas izteikšanai.

Tu pratīsi

- iesaistīties sarunā, izteikt savas domas, pieredzi, emocijas un uz klausīt citus;
- uzmanīgi lasīt tekstu un noteikt tajā galveno domu;
- raksturot tekstā paustās emocijas un izmantoto valodu;
- pēc konteksta noteikt vārda nozīmi un precizēt to vārdnīcā;
- izmantot dažādas vārdnīcas, meklēt tajās vārdu skaidrojumu;
- noteikt, kā vārda sastāvs maina vārda nozīmi;
- atklāt vārdu un vārdu savienojumu nozīmi vienkāršos teikumos runā un rakstos;
- veikt radošus uzdevumus individuāli un grupā un prezentēt tos klasē;
- vērtēt pēc noteiktiem kritērijiem klasesbiedru un savus darbus un pilnveidot tos.

VALODAS LĪDZEKĻI DOMU UN EMOCIJU IZTEIKŠANAI

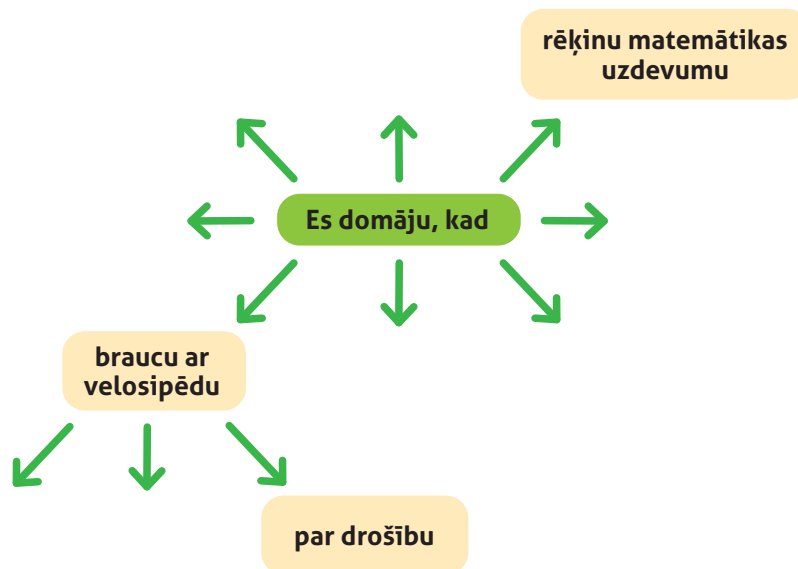
Lai precīzāk izteiktu domu, valodā izmanto dažādus paņēmienus (sinonīmus, antonīmus, epitetus, salīdzinājumus, dažādus teikumus pēc uzbūves un izteikuma mērķa u. tml.). Tos sauc par **valodas līdzekļiem**, kuriem tu pievērsīsī uzmanību gan latviešu valodas, gan literatūras stundās.

*Piemērs. **Domas** ir **kā putni**. Šajā teikumā ir salīdzinājums, lai tēlaini pateiktu, ka domas ir brīvas kā putna lidojums.*

VĀRDNĪCA

domāt – izziņas darbībā (jautājot, pētot, izprotot) censties noskaidrot reālās dzīves parādības, to būtību

1. Papildini iesākto domu karti, uzrakstot situācijas, kurās par sevi vari teikt "es tagad domāju"!

- 1.1. Atsauc atmiņā, kā tu jūties situācijās, kad tev ir jādomā! Izvēlies divas situācijas, kurās izjūtas ir atšķirīgas (piemēram, domāšana prasa piepūli, domāt ir patīkami u. tml.)!
- 1.2. Padomā, vai ir iespējama tāda situācija, kad tu nedomā!

Strādājiet grupā!

- 1.3. Dalies savās pārdomās ar klasesbiedriem!

2. Aplūko divu dažādu laikmetu tēlnieku darbus un salīdzini, kā mākslinieki attēlo cilvēku, kurš domā! Secini, kas kopīgs un kas atšķirīgs abiem darbiem (tapšanas laiks, materiāls, poza utt.)!

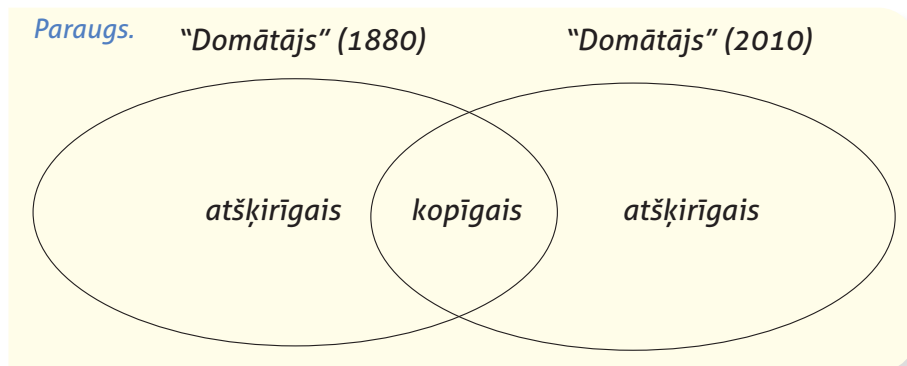

Fransuā Ogists Renē Rodēns.
Domātājs (1880; bronza)

Donatas Mockus. Domātājs (2010; koks)

- 2.1. Uzzīmē Venna diagrammu pēc parauga un ieraksti tajā savus vērojumus!

- 2.2. Uzraksti 2 vai 3 teikumus, par ko, tavuprāt, domā katrs no mākslas darbā attēlotajiem cilvēkiem! Pamato, norādot, kuras mākslas darba detaļas ierosināja tavas domas!

- 2.3. Salīdzini savu viedokli ar divu citu klasesbiedru domām!

Strādāji grupā!

- 2.4. Pārrunāji klasē,
- par ko jūs esat līdzīgās domās;
 - kas ir atšķirīgs mākslas darba skaidrojumā;
 - kāpēc dažkārt ir grūti izteikt domas vārdos!

3. Atbildi uz aptaujas jautājumiem!

1. pielikums

Aptauja

Nr. p. k.	Jautājums	Jā	Nē
1.	Vai es domāju savā dzimtajā valodā?		
2.			

- Vai es domāju savā dzimtajā valodā?
- Vai ir situācijas, kad es domāju citā valodā?
- Vai es domāju pilnos teikumus?
- Vai domas ir atkarīgas no manām zināšanām?
- Vai es vienmēr protu skaidri izteikt savas domas?
- Vai manas domas var būt kļūdainas?
- Vai vairāki cilvēki var domāt vienādi par kādu jautājumu?
- Vai ir svarīgi ārējie apstākļi (vieta, laiks, noskaņojums, apkārtējie cilvēki), lai domātu?
- Vai, veicot kādu darbu, var domāt par kaut ko citu?
- Vai var runāt pilnīgi visu, kas ienāk prātā?

Strādājiet pāri!

3.1. Pārrunājiet atbildes uz aptaujas jautājumiem! Komentējiet atšķirīgās atbildes!

VĀRDNĪCA

komentēt – izteikt savu viedokli, spriedumu, attieksmi

3.2. Novērtē savu darbu stundā!

2. pielikums

Kurus uzdevumus man bija interesanti veikt?

Kāpēc?

Kurš uzdevums man sagādāja grūtības?

Kāpēc?

4. Lasi Ērika Kūļa darba "Pērkonpasaka" fragmentu un pildi uzdevumus!

4.1. Uzraksti vai attēlo ar emocijzīmēm, kā jūtas Niķis!

1. darba lapa

4.2. Paskaidro, kā mainās Niķa emocijas!

Abi brāļi šodien strādāja uz ielas pie Rū telefona būdiņas krāsošanas. (..) Darbošanās ar krāsotāju otu netraucēja Niķi domāt.

“Kādā valodā es domāju?” Niķis domāja. “Vai domāju Rū valodā vai kādā citā valodā? Varbūt es domāju nevienam nesaprotamā valodā? Un kas šīs domas man pārtulko, lai citi tās varētu saprast? Un cik domu man vēl ir rezervē? Vai nepienāks brīdis, kad tās izbeigsies, tāpat kā kabatas lukturītī izbeidzas strāva? Ko tad es darišu? Būs jādzīvo pa tumsu vien. Varbūt kāda doma jāpataupa **nebaltai dienīnai**? Jāmēģina ekonomēt un atturēties kādu brīdi no domāšanas... Taču katram gadījumam jābrīdina par to brālis. Lai nenobīstas, kad pārtraukšu domāt.”

Domāts – darīts.

“Riķi, es tagad vairs nedomāšu,” Niķis sacīja apņēmīgā balsī.

“Par ko?” Riķis apjautājās, nenolaizdams acis no savas krāsotāju otas, jo patlaban bija ļoti atbildīgs brīdis – viņš atjaunoja uzrakstu “Telefons”.

“Ne par ko!”

“Vai tev kādas nepatikšanas?”

“Neko tu nesaproti! Es vispār vienu stundu mēģināšu iztikt bez domāšanas. Manām domām būs pusdienas pārtraukums,” Niķis paskaidroja. (..)

Brāļuks aizvēra acis, lai labāk varētu domāt par nedomāšanu, un sāka sparīgi vēzēt pindzeli.

“Ei, ko tu dari!” iesaucās Riķis. “Kāpēc tu aizkrāso būdiņas logus?”

“Tas man gadījās netīšām,” taisnojās Niķis. “Es taču nedomāju pirmo reizi mūžā! Domā, tas ir tik viegli?”

“Bet kur **tu rāvi tādas domas**, ka tev nav jādomā?”

“Tādas ir manas paša domas,” atbildēja Niķis un aplusa. Tagad viņš saņēma visus spēkus, lai galvā neiešautos pat visīkākās domiņas – tādas, ko nevarētu saskatīt pat ar palielināmo stiklu.

Un kas notika? Rūķēns pārsteigts un izbijies jūta, ka tagad KAUT KAS domā viņa vietā. Un, kā par brīnumu, Niķis šīs lielās, tumšās domas saprata!

(Ēriks Kūlis. “Niķa un Riķa stiķi”)

Paraug.

Niķis ir apmulsis,
jo nesaprot, kādā
valodā domā.
Šaubās. ...

Pievērs uzmanību grāmatu vāciņu attēliem pie mācību grāmatā izmantotajiem tekstiem. Iespējams, šie teksti un attēli tevi rosinās kādu no grāmatām izlasīt kopumā, pastāstīt par to literatūras stundā lasītāju seminārā.

IEVĒRO!

Teikums ir veidots no savstarpēji saistītiem vārdiem un izsaka pabeigtu domu. Cilvēki raksta un runā teikumos. Teikumos viņi atklāj, ko redz, dara, jūt, domā, dzird.

2. darba lapa

4.3. Uzraksti atbildes uz jautājumiem par tekstu! Atbildes raksti pilnā teikumā!

1. Kur norisinās saruna?
2. Kas ir saziņas dalībnieki?
3. Kādas ir brāļu savstarpējās attiecības? Kas par to liecina?
4. Kāpēc, tavuprāt, autors 2. rindkopā izmanto tik daudz jautājuma teikumu?
5. Kāpēc Niķis ir nolēmis nedomāt?
6. Kāpēc Niķis “aizvēra acis” un “apklusā”?
7. Kā citādi var pateikt **ar krāsu izceltās frāzes!**
8. Kā tu domā, kas ir tas KAUT KAS?
9. Kāda ir teksta fragmenta galvenā doma?
10. Kā notikumi pasakā varētu risināties turpmāk? (Savu prognozi pārbaudi, izlasot pasaku kopumā 2. darba lapā.)

Dari tā!

- Lai atbildētu pilnā teikumā, izlasi jautājumu.
- Pārdomā, ko jautājuma uzdevējs vēlas noskaidrot.

Piemērs.

Kur norisinās saruna?

*Jautājuma uzdevējs vēlas noskaidrot **viētu**, kur norisinās saruna.*

- Kad esi sapratis, kas jautājumā tiek prasīts, sameklē tekstā atbildi.
- Uzraksti atbildi pilnā teikumā.

Piemērs.

*Saruna norisinās **uz ielas**.*

- Pārlicinies, ka esi izteicis pabeigtu domu.

4.4. Raksturo vienā teikumā katra brāļa attieksmi pret darbu!

4.5. Sameklē tekstā un nolasi vārdu savienojumus vai teikuma daļas, kuras apstiprina tavas domas (4.4. uzd.)!

4.6. Atrodi un izraksti no teksta teikumu, kurā izteikta pretruna! Paskaidro, kā šī pretruna radusies!

VĀRDNĪCA

pretruna – neatbilstība, nesaskaņa

4.7. Izvēlies vienu no Niķa uzdotajiem jautājumiem 2. rindkopā un uzraksti viņam atbildi! Ja vēlies, izmanto piedāvāto paraugu un papildini zīmītes tekstu!

Paraugš.

..., Niķi!

Man ... Tavs jautājums "...". Centīšos izteikt Tev savas domas, atbildot uz šo jautājumu. ...

... (4. klases skolnie..)

4.8. Nolasiet un pārrunājiet atbildes!

Strādājiet grupā!

4.9. Novērtē savas prasmes darbā ar tekstu!

3. pielikums

Pašvērtējums par prasmēm darbā ar tekstu

Nr. p. k.	Apgalvojums	Jā	Nē	Daļēji
1.	<i>Es izprotu lasītā teksta saturu kopumā.</i>			
2.				

1. Es izprotu lasītā teksta saturu kopumā.
2. Es protu noteikt literārā tēla emocijas.
3. Es protu noteikt saziņas situācijas apstākļus un iesaistītās personas.
4. Es protu atrast atbilstošus teksta piemērus, lai pamatotu savas domas.
5. Es izprotu teksta galveno domu.

6. Es protu atbildēt uz jautājumiem par tekstu.
7. Es protu prognozēt, kas varētu notikt pasakas turpinājumā.
8. Esmu ieinteresēts izlasīt visu pasaku, lai pārbaudītu savu prognozi.

Secinājums. Lai pilnveidotu prasmes izprast un strādāt ar tekstu, es/man

VĀRDS UN TĀ NOZĪME

5. Vēlreiz pārlasi Ērika Kūļa darbu "Pērkonpasaka" (13. lpp.) un izraksti no teksta visas vārdu formas, kuru sakne ir "dom-"! Vienādās vārdu formas raksti vienu reizi!

3. darba lapa

- 5.1. Izveido tabulu pēc parauga un sagrupē tajā izrakstītās vārdu formas!

Paraugs.

Vārdšķiras	Darbības vārds	Lietvārds
Vārdu formas no teksta	domāt, ...	

ATSAUC ATMIŅĀ!

Vārdus pēc sastāva iedala: pirmatnīgi, atvasināti, salikteni.

Piemēri.

saule, pausaule,
saulīte, saullēkts

IEVĒRO!

Vārdšķira – vārdu grupa, kurai piemīt kopējās īpašības (dzimte, skaitlis, locījums, laiks u. c.), piemēram, lietvārdi, īpašības vārdi, skaitļa vārdi, darbības vārdi, vietniekvārdi, apstākļa vārdi u. c.

Atvasināt – darināt jaunu vārdu, saknei pievienojot piedēkli (◡) vai piedēkli (∨).

Strādājiet pāri!

3. darba lapa

- 5.2. Nosakiet vārdu sastāvdaļas un ierakstiet vārdus pēc parauga izveidotā tabulā!

domāt, nedomāt, jādomā, doma, domiņa, nedomāšana

Paraugs.

Vārds	Priedēklis	Sakne	Piedēklis/piedēkļi	Galotne
domāt	–	dom-	-ā-	-t

- 5.3. Izmantojot ierakstus tabulā, atbildiet uz jautājumiem!

1. Kurš vārds ir pirmatnīgs?
2. Ar ko atvasināti lietvārdi?
3. Ar ko atvasināti darbības vārdi?
4. Kuram vārdam ir divi piedēkļi?
5. Kuram vārdam nav galotnes?

5.4. Uzraksti vēl citus radniecīgus vārdus, kuriem ir sakne "dom-" Nosaki izveidoto vārdu sastāvu! Ja nepieciešams, precizē izveidoto vārdu nozīmi vārdnīcā!

3 lietvārdi

2 īpašības vārdi

2 darbības vārdi

- Atver saiti <https://tezaurs.lv>.
- Ieraksti lodziņā meklēto vārdu un piespied taustiņu "Enter" vai norādi "Meklēt" .
- Izpēti, kādu informāciju par vārdu sniedz vārdnīca.

Dari tā!

The screenshot shows the Tezaurs.lv website interface. At the top, there is a search bar with the text "[T]: vārds vai frāze" and a magnifying glass icon. Below the search bar, there is a list of words on the left side, with "pārdomāt" selected. The main content area displays the word "pārdomāt" and its definition: "2. konjugācijas darbības vārds". It lists two transitive uses: "1. transītīvs Domājot analizēt, vispusīgi izvērtēt (ko)." and "2. intransītīvs Pārmainīt nodomu, izlemt citādi." There are also links for "Stabili vārdu savienojumi" and "Pārdomāta atkārtošana." The Avoti section lists "LLVV, Psv, NeV" and "Korpusa piemēri". There are buttons for "Ziņot" and "Daļiņas".

(Elektroniskās vārdnīcas Tēzaurs (www.tezaurs.lv) šķirklis)

- Noskaidro vārdnīcas **šķirkli**,
 - ✗ kurai vārdšķirai vārds pieder;
 - ✗ cik un kādas nozīmes ir vārdam;
 - ✗ ko vēl svarīgu var noskaidrot par vārdu.

VĀRDNĪCA

šķirklis – vārdnīcas teksta daļa, kurā ietilpst skaidrotais vai tulkotais vārds, tā gramatiskās norādes, skaidrojumi vai tulkojumi, vārda lietojuma paraugi

5.5. Ja vēlies, iepazīsties ar vārda "domāt" šķirkli elektroniskajā vārdnīcā e-pupa (sk. <http://epupa.valoda.lv/domat/>)!

5.6. Iesaisti katru savu izveidoto lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu vienkāršā paplašinātā teikumā, lai atklātu vārda nozīmi! Uzraksti izdomātos teikumus!

5.7. Savstarpēji novērtējiet cits cita darbu (5.4. un 5.6. uzd.)!

Strādājiet grupā!

Dari tā!

4. pielikums

- Vērtēšanai izmanto kritēriju tabulu 4. pielikumā.
- Vārdu pareizrakstību un nozīmi pārbaudi vārdnīcā.
- Ja nepieciešams, konsultējies ar skolotāju.

5.8. Pārskati klasesbiedra vērtējumu un izlabo kļūdas savā darbā!

5.9. Uzraksti secinājumus, turpinot teikumus!

Labi protu

Jāatkārto

Jāmācās

Veicot iepriekšējos uzdevumus, tu atkārtoti zināšanas par vārda sastāvu un droši vien pamanīji, ka, mainot vārda sastāvdaļas, mainās vārda nozīme. Ir vārdi, kuriem ir tikai viena nozīme, bet ir ļoti daudz vārdu, kuriem ir vairākas nozīmes. Lai domu varētu izteikt skaidri, ir jāpārlicinās, vai teikumā izmantotie vārdi ir lietoti ar atbilstošu nozīmi. Tādēļ tev lieti noderēs prasme izmantot vārdnīcu.

6. Iepazīsties ar vārda "domāt" nozīmju skaidrojumu elektroniskajā vārdnīcā Tēzauris (www.tezauris.lv)!

1. Izziņas darbībā censties noskaidrot objektīvās īstenības parādības, to būtību, veidot spriedumus, secinājumus par tām.

// Iztēlē, atmiņā veidot tēlus, ainas; iztēloties, atcerēties.

2. Uzskatīt, būt vērtējumam, spriedumam; būt pārliecinātam (par ko).

// Likties, šķīst.

3. Rūpēties, gādāt (par vēlamu rezultātu).

4. Būt nolūkam, nodomam, gribēt, arī paredzēt, gatavoties (ko darīt).

Nav ko domāt – nav iespējams.

Ne domāt nedomā – saka, ja kāds nemaz negatavojas (ko darīt).

5. formā: domāts. Paredzēt kādam nolūkam.

6. Saprast, precizēt, uztvert runas priekšmetu.

Stabili vārdu savienojumi:

✓ Domāt (tikai) par savu ādu – domāt (tikai) par sevi, savu drošību.

✓ Domāts – darīts – saka, ja nekavējoties ir paveikts nodomātais, iecerētais.

✓ Kas to būtu domājis! – saka, izsauca, paužot pārsteigumu, izbrīnu.

✓ Ko domā sarunvaloda – saka, paužot nicīgu attieksmi, arī izbrīnu.

6.1. Paskaidro, kāpēc Ēriks Kūlis tekstā "Pērkonpasaka" (13. lpp.) ir lietojis vārdu savienojumu "domāts – darīts"!

6.2. Lasi teikumus un nosaki, kura vārdnīcā minētā vārda "domāt" nozīme (18. lpp.) tajos lietota!

1. Darbošanās ar krāsotāju otu netraucēja Niķi domāt.
2. Krāšņā torte bija domāta brāļa dzimšanas dienas svinībām.
3. Domā, tas ir tik viegli?
4. Rūķēni domāja palīdzēt māmiņai.

6.3. Uzraksti teikumus, iesaistot tajos norādītos vārdu savienojumus atbilstoši to nozīmei! Ja vēlies, turpini darbu 4. darba lapā!

nav ko domāt

ne domāt nedomā

domāt par savu ādu

kas to būtu domājis

ko domā

ATSAUC ATMIŅĀ!

Sinonīmi ir vārdi ar vienādu vai līdzīgu nozīmi.

6.4. Padomā, kuri teikumā lietotie darbības vārdi ir sinonīmi! Izpēti šķirkli Sinonīmu vārdnīcā!

Rūķītis domāja un gudroja, prātoja un laužija galvu, kā pārsteigt brāli dzimšanas dienā.

domāt – gudrot, spriest, prātot, *sar.* – laužīt (grozīt) galvu, spriedelēt, rēķināt (*nākampavas ar varēsīm sākt – tā mēs rēķinām*); *barb.* – punktierēt, funktierēt, štukot. *Sk. arī a p d o m ā t*

— sarunvalodas vārds
— barbarisms
— skatīt

6.5. Novērtē prasmi lietot vārdnīcu!

Pašvērtējums par prasmi lietot vārdnīcu

Nr. p. k.	Apgalvojums	Jā	Nē
1.	Es protu atrast elektronisko vārdnīcu Tēzauris (www.tezauris.lv).		

1. Es protu atrast elektronisko vārdnīcu Tēzauris (www.tezauris.lv).
2. Es protu ierakstīt vārdnīcas meklētājā vajadzīgo vārdu.
3. Es izprotu vārdnīcas šķirkļa uzbūvi.
4. Es protu ar vārdnīcas palīdzību noteikt, cik nozīmju ir vārdam.
5. Es protu atrast vārdnīcā atbilstošo nozīmi, ja vārdam ir vairākas nozīmes.

Secinājums. Man vēl jāpildveido šādas prasmes darbā ar vārdnīcu:

IEVĒRO!

Vārds ir mazākā patstāvīgā valodas pamatvienība. Tam ir noteikta nozīme, kas apzīmē kādu priekšmetu, parādību, norisi, pazīmi, attieksmi.

7. Atrodi burtu rindā vārdus un secīgi izraksti tos!

7.1. Kuri burtu virknējumi atgādina vārdus, bet tomēr nav vārdi? Paskaidro, kāpēc!

7.2. Kā, tavuprāt, var pārliecināties, vai vārds ir vārds? Izveido tabulu vai izmanto 5. darba lapu un ieraksti vēl trīs iespējamās informācijas avotus! Atzīmē ar X, cik katrs avots ir drošs!

5. darba lapa

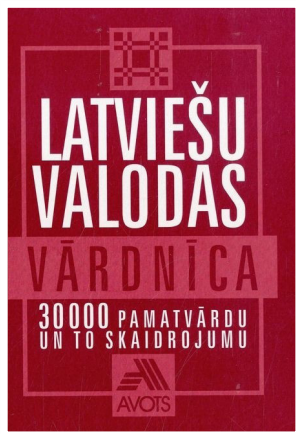
Informācijas avots, lai noskaidrotu vārda nozīmi	Nemaz nav drošs	Daļēji drošs	Pavisam drošs
<i>skolotājs</i>			
<i>klasesbiedrs</i>			

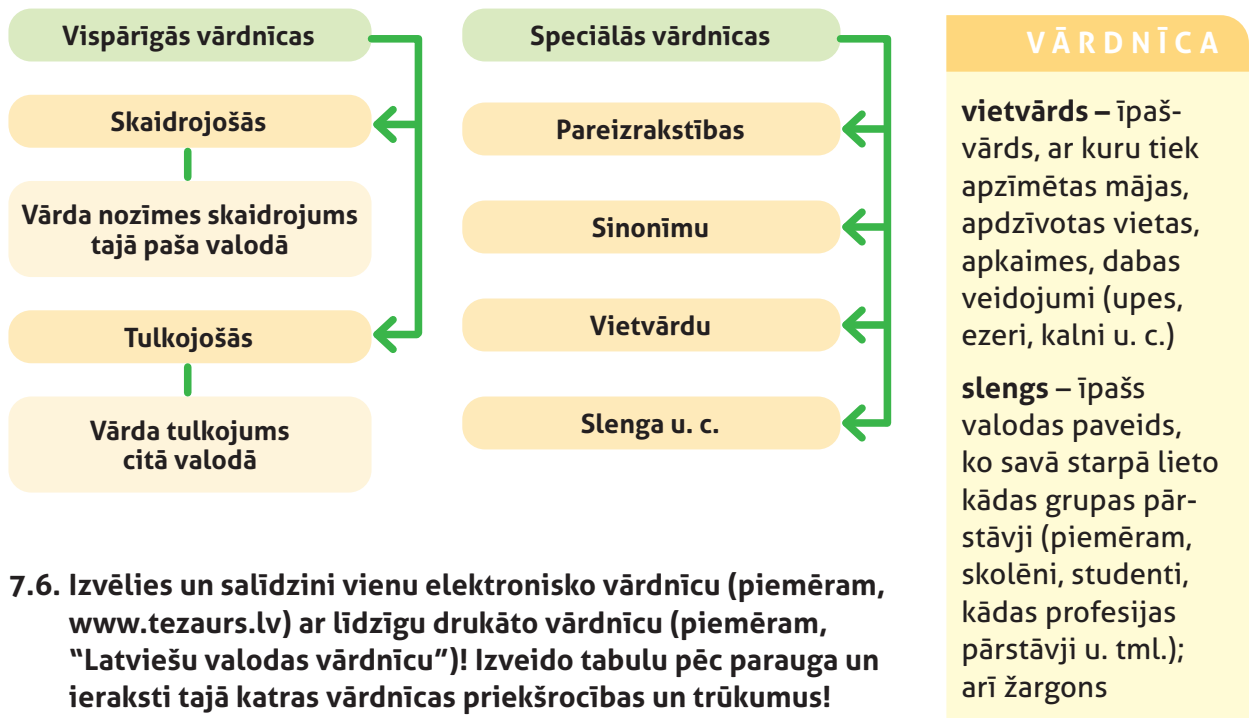
7.3. Paskaidro, kāpēc esi šādi novērtējis informācijas avotu!

7.4. Izpēti shēmu (21. lpp.)! Iesaisties klasē dažādu drukātu vārdnīcu izstādes veidošanā!

7.5. Izpēti drukātās vārdnīcas un atbildi uz jautājumiem!

1. Pēc kāda principa vārdi ir sakārtoti drukātajā vārdnīcā?
2. Kurā mācību situācijā tu izmanto skaidrojošās vārdnīcas?
3. Kurā mācību situācijā tu izmanto tulkojošās vārdnīcas?
4. Kā var zināt, kur sākas un kur beidzas vārda šķirklis?
5. Kā var noteikt, vai vārdam ir viena vai vairākas nozīmes?

7.6. Izvēlies un salīdzini vienu elektronisko vārdnīcu (piemēram, www.tezauris.lv) ar līdzīgu drukāto vārdnīcu (piemēram, "Latviešu valodas vārdnīcu")! Izveido tabulu pēc parauga un ieraksti tajā katras vārdnīcas priekšrocības un trūkumus!

Paraugs.

Vārdnīcas nosaukums	Priekšrocības	Trūkumi

7.7. Pārrunā 7.5. un 7.6. uzd. atbildes ar klasesbiedru! Uzrakstiet secinājumu, turpinot teikumu!

Strādājiet pāri!

Vārdnīca palīdz

Noteikti tavā lasītāja pieredzē ir bijusi situācija, kad, lasot tekstu, gadījies kāds vārds, kura nozīmi tu nezini. Dažkārt teksta saturu varēji saprast arī bez šī nezināmā vārda. Citā situācijā, iespējams, tev izdevās nojaust vai noteikt vārda nozīmi no pārējā teksta jeb konteksta, varbūt noderēja citi radniecīgi vārdi (vārdi, kuriem ir tā pati sakne) latviešu valodā. Tomēr ikreiz nezināma vārda nozīmi ieteicams precizēt vārdnīcā. Tā tu bagātināsi savu vārdu krājumu. Bet vai visi vārdi ir atrodami vārdnīcā?

8. Lasi Ērika Kūļa teksta fragmentu un izraksti vārdus un vārdu savienojumus, kuri nosauc dabas veltes!

Vasara nolēma pagaidīt rudeni, lai tas palīdz nobriedināt un nogatavināt zemes ogas, krūmogas un kokogas, sīkdārzenus un lieldārzenus, riekstus ar čaumalām un bezčaumalu riekstus, rūķu sēnes un kaķu sēnes; pupiņas un kāršu pupas, spēļu kāršu pupas un cūku, sivēnu un rukšupupas; zirņus, puķu un vanagzirņus, un nevārītos zirņus; kāpostus un zaķkāpostus; zilenes, mellenes un lillenes, nemaz nerunājot par gailenēm, vistenēm, cālenēm, sviestbekām un margarīnbekām.

(Ēriks Kūlis. "Niķis un bumerangu stiķi")

8.1. Nosauc zīmējumos attēlotās dabas veltes un pārlicinies, vai tās ir minētas tekstā!

8.2. Centies noskaidrot tev nezināmo dabas velšu nosaukumu nozīmi vārdnīcā!

8.3. Iekrāso nosaukumus, kurus tu neatradi vārdnīcā!

8.4. Paskaidro, kāpēc, tavuprāt, autors ir izveidojis šādus nosaukumus!

8.5. Izraksti autora jaundarinājumus un pieraksti skaidrojumus, ko tie, tavuprāt, varētu nozīmēt!

- Uzraksti vārdu, kurš jāskaidro.
- Atbildi uz jautājumiem *kas tas ir?*, *ko tas nozīmē?*
- Uzraksti pēc iespējas vairāk pazīmju, kurš raksturo vārda jēgu.
- Izvēlies svarīgākās pazīmes un, ja nepieciešams, paskaidro precīzāk.
- Sakārto skaidrojumu loģiskā teikumā.
- Ja nepieciešams, pievieno zīmējumu.

Dari tā!

8.6. Izveidojiet klases kopīgo Ērika Kūļa teksta jaunvārdu vārdnīcu, izmantojot ieteikumus 6. pielikumā!

Strādājiet grupā!

6. pielikumam

8.7. Izlasi vēlreiz Ērika Kūļa tekstu! Pārrunājiet klasē, kā mainījusies teksta izpratne pēc tam, kad tika izveidota jaunvārdu vārdnīca!

8.8. Padomā, vai Ērika Kūļa tekstu tu ieteiktu lasīt savam vienaudzim, kurš mācās latviešu valodu, bet kuram tā nav dzimtā valoda! Pamato savas domas! Kā jūsu kopīgi izveidotā vārdnīca viņam varētu noderēt?

Tu ikdienā lieto vairākas mācību grāmatas un noteikti lasi arī kādu grāmatu savam priekam. Lai vieglāk būtu atrast vajadzīgo lappusi, parasti lieto grāmatzīmi. Iespējams, tu jau esi izveidojis savu grāmatzīmi kādai grāmatai literatūras stundā.

Grāmatzīme var šķist tāds nieks vien, bet tā vis nav. Tā var kļūt par lasītāja stila iezīmi, proti, grāmatzīmē var attēlot kādas sev raksturīgas īpašības, intereses vai aizraušanos. To var veltīt kādai īpaši mīļai grāmatai, attēlojot galvenos tēlus vai ierakstot kādu zīmīgu teikumu vai atziņu. Ja vēlies kaut ko vairāk uzzināt par grāmatzīmēm, izlasi tekstu 6. darba lapā!

6. darba lapa

7. pielikums

VĀRDNĪCA

aforisms –
izteiciens, kurā īsi,
kodoļīgi pausta
vispārināta doma

9. Izveido savu grāmatzīmi, ietverot tajā aforismu!

Domas rada darbus.

(Latviešu tautas sakāmvārds)

Lido, doma, zelta spārniem!

(Temistokls Solera)

Nekas nav tik brīvs kā cilvēka domas.

(Deivids Hjūms)

Doma – zieds;
vārds – aizmetnis;
darbs – auglis.

(Ralfs Voldo Emersons)

Pietiek vienas pilītes tintes, lai
rosinātu domāt miljoniem cilvēku.

(Džordžs Gordons Bairons)

Diženas domas nāk no sirds.

(Franču sakāmvārds)

Domāšana – jaunas pasaules radīšana.

(Albērs Kamī)

Domā vakarā, bet dari no rīta.

(Latviešu tautas sakāmvārds)

Valoda – domu ietērs.

(Semjuels Džonsons)

9.1. **Prezentējiet savas grāmatzīmes!**

9.2. **Izveidojiet plakātu "Kāpēc nepieciešamas grāmatzīmes?"!**

Strādājiet grupā!

7. darba lapa

Dariet tā!

- Izpētiet ieteikumus (7. darba lapa), kā veiksmīgi sadarboties grupā un sadalīt lomas.
- Iepazīstieties ar vārda **plakāts** skaidrojumu.
- Pārrunājiet, kā ar savu plakātu pārliecināties par grāmatzīmes nepieciešamību.
- Izvēlieties nepieciešamos materiālus un veidojiet plakātu.

VĀRDNĪCA

plakāts – zīmējums (dažkārt ar īsu tekstu), kurā autors pārliecina, pierunā (ko darīt, kur piedalīties), kaut ko paskaidro

10. **Novērtē savas prasmes strādāt grupā! Ja vēlies, papildini apgalvojumu sarakstu!**

8. pielikums

Pašvērtējums par darbu grupā

1. tabula

Nr. p. k.	Apgalvojums	Jā	Nē	Daļēji
1.	Man patīk strādāt grupā.			
2.				

1. Man patīk strādāt grupā.
2. Es protu izteikt un pamatot savu viedokli.
3. Es ieklausījos citu skolēnu domās.
4. Es protu veikt grupā uzticēto uzdevumu.
5. Es protu labi sadarboties ar klasesbiedriem.
6. Es protu vērtēt citu grupu veikumu.

Secinājumi:

- man vislabāk izdevās ...;
- man vajadzētu uzlabot šādas sadarbības prasmes

NOVĒRTĒ
PRASMES!

11. Novērtē, kā tu esi apguvis tematu "Valodas ceļasoma"!

9. pielikums

Nr. p. k.	Tematā apgūtā prasme	Mani secinājumi, kā es apguvu prasmi (kas izdevās/neizdevās)	Ko es darīšu, lai pilnveidotu šo prasmi?
1.	<i>Es protu iesaistīties sarunā, izteikt savas domas, pieredzi, emocijas un uzklausīt citus.</i>		

1. Es protu iesaistīties sarunā, izteikt savas domas, pieredzi, emocijas un uzklausīt citus.
2. Es protu uzmanīgi lasīt tekstu un noteikt tajā galveno domu.
3. Es protu raksturot tekstā paustās emocijas un izmantoto valodu.
4. Es protu pēc konteksta noteikt vārda nozīmi un precizēt to vārdnīcā.
5. Es protu izmantot dažādas vārdnīcas, meklēt tajās vārdu skaidrojumus.
6. Es protu noteikt, kā vārda sastāvs maina vārda nozīmi.
7. Es protu atklāt vārdu un vārdu savienojumu nozīmi vienkāršos teikumos runā un rakstos.
8. Es protu veikt radošus uzdevumus individuāli un grupā, prezentēt tos klasē.
9. Es protu vērtēt pēc noteiktiem kritērijiem klasesbiedru un savus darbus un pilnveidot tos.